

HONDERD UREN „DE ONGEZIENE” GAST DER BANTENGS IN OEDJOENG-KOELON ¹⁾

Overblijfselen van kleinere dieren, zooals bantengkalveren, herten, kidangs en wilde zwijnen, trof ik, met uitzondering van een kidang- en varkensschedel, niet aan. Het lijkt mij echter zeer gewaagd, hieruit de conclusie te trekken, dat deze dieren niet aan tijgers ten prooi vallen. Ter verklaring van het niet-vinden van overblijfselen dezer kleinere dieren moet men allereerst rekening houden met de omstandigheid, dat zulk klein aas door den tijger zelf en de resten later door andere dieren, o. a. wilde zwijnen, varanen en soms ook krokodillen, gemakkelijk kunnen worden verslept naar plaatsen, waar ze voor den mensch volkomen verborgen blijven. Men mag gerust aannemen, dat varkens en kidangs zeer geregeld door tijgers worden geslagen, doch de stand dezer dieren is in het wildreservaat van dien aard, dat men niet bang behoeft te zijn, dat zij zullen worden uitgeroeid.

De herten-stand is verre van rooskleurig; hiervoor met zekerheid een oorzaak te noemen, is uiteraard niet wel mogelijk. Het is niet uitgesloten, dat de herten van de wijzigingen der voedselplaatsen meer nadeel hebben ondervonden dan de bantengs; dit lijkt echter niet zeer waarschijnlijk, als men weet, dat op het Meeu-

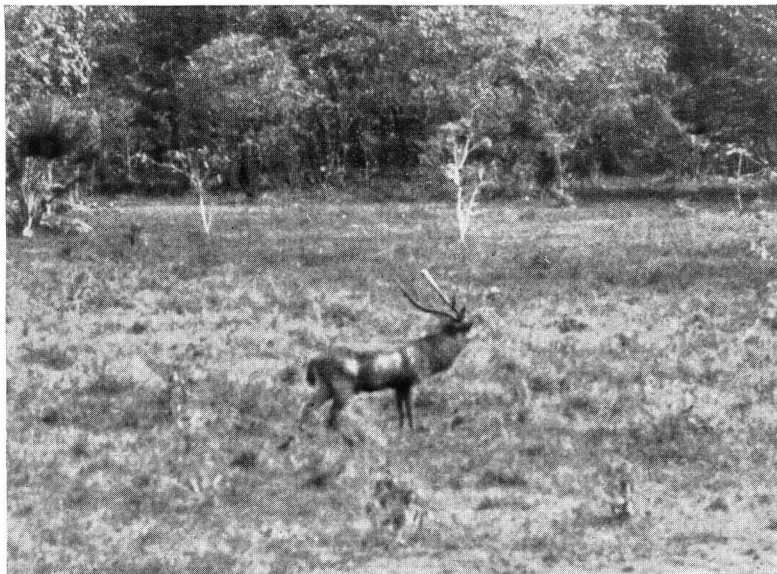

Fig. 1. Fraaie oude hertebok.

[foto v. d. schr.]

eneiland, waar in het geheel geen weideplaatsen zijn, reeds sinds menschenheugenis de stand der herten – hoewel deze veel kleiner van stuk zijn dan o. a. die van Oedjoeng-Koelon – in verhouding tot het kleine oppervlak goed genoemd mag worden.

Het is met het oog hierop van het grootste belang, dat ook na het aanbrengen van verbeteringen in de weideplaatsen zoo nauwkeurig mogelijk wordt nagegaan, hoe de herten- en bantengstand hierop reageert. Het is gemakkelijk genoeg het roofwild de schuld te geven van een minder goeden wildstand en de stelling te poneeren, dat het aantal tijgers dermate groot is geworden, dat alleen door afschot het verbroken evenwicht kan worden hersteld, maar dit is hoogst onverantwoordelijk in verband met den ontstellenden achteruitgang van den tijger op Java. Tijdens mijn tocht door het wildreservaat heb ik mijn uiterste best gedaan bewijzen tegen deze dieren te vinden, daar het ook mij onjuist voorkomt, dat hun aantal in een

¹⁾ Vervolg van blz. 35 van dezen jrg.

beperkte ruimte als een wildreservaat, te groot wordt. Maar ik heb, zoals ik boven reeds deed uitkomen, deze bewijzen niet kunnen vinden, zoodat de tijger, die naast den neushoorn bovenaan staat op de lijst van dieren, die op Java met algeheele uitroeiing worden bedreigd, in Oedjoeng-Koelon m.i. voorloopig moet worden beschermd: in een goed wildreservaat dient men ook de carnivoren een kans te geven, want dit is voor een juiste „balance of nature” een eerste vereischte.

Van wilde honden, die onder het kleiner wild duchtig opruiming schijnen te kunnen houden en zich, o.a. volgens Dr BARTELS, niet ontzien bantengkalveren te slaan, heb ik tijdens mijn verblijf in Oedjoeng-Koelon niets gemerkt, hoe-

Fig. 2. Kalibedding in het binnenland van Oedjoeng-Koelon.

foto v. d. schr.]

wel ik nauwkeurig op hun sporen gelet heb en heb doen letten. Eenige jaren geleden werden zij in enkele troepjes door DE KANTER gespeurd, zoodat ze mogelijk periodiek in het reservaat voorkomen. Men zal ook deze roovers, hoe interessant hun levenswijze ook zijn moge, zeer nauwkeurig in de gaten moeten houden.

Ik ben ervan overtuigd, dat Oedjoeng-Koelon een wildreservaat van de eerste orde is, misschien wel het belangrijkste, dat wij in dezen Archipel bezitten. Laat ons daarom hopen, dat aan dit gebied, nu het onder het beheer van het Boschwezen is gekomen, belangrijk meer aandacht zal worden besteed dan voorheen en dat ernstig moeite zal worden gedaan de problemen, die daar thans nog op oplossing wachten, tot klaarheid te brengen. Met iets méér zorg zal het ongetwijfeld mogelijk zijn voor het wild, en dan vooral voor de herten en de bantengs, betere levensvoorwaarden te scheppen en den stand dezer dieren aanmerkelijk te verbeteren; hiernaast dient steeds een wakend oog gehouden te worden op het roofwild.

Het is noodzakelijk, nadat bepaalde gebieden tot natuurmonument of wildreservaat zijn verklaard, dat ernstig moeite wordt gedaan van die terreinen zoo veel mogelijk gegevens te verzamelen en de aanwezige fauna en flora minstens in stand te houden.

Het terrein, waarin de bantengs in Oedjoeng-Koelon zich ophouden.—

De plaatsen, waar de bantengs zich hier vnl. hebben geconcentreerd, bevinden zich in hoofdzaak langs de noordoostkust van het schiereiland en langs de Meeuwenbaai; deze laatste plaats is m.i. echter van weinig beteekenis. Zooals ik reeds deed uitkomen, is dit een open terrein, savanne- of parkachtig, dus niet zwaar begroeid, zoodat men er zonder veel moeite doorheen kan. Naast open, met gras begroeide vlakten vindt men hier en daar complexen met *Mapania*, *Cyperus pennatus*, *Stachytarpheta indica*, *Lippia nodiflora*, *Heliotropium indicum*, enz. en een weinig alang-alang met een hooger opslag van *Ardisia humilis*, *Glochidion*, *Sarcocephalus cordatus*, e.d.

In het zware bosch, waarmede het grootste gedeelte van het schiereiland is begroeid en waarin de ondergroei voor een groot deel bestaat uit bamboe, salak, rottan, langkap, enz., trof ik hoegenaamd geen sporen van bantengs aan. Dit gebied wordt hoogst zelden doorhenbezocht, hetgeen waarschijnlijk zijn oorzaak vindt in het gebrek aan weideplaatsen in het binnenland, dat ook overigens weinig voor deze dieren zal opleveren. Het geheele leven der bantengs speelt zich af op de meer open

Fig. 3. Kleine kudde bantengkoeien, die enkele dagen achtereen in dezelfde formatie uitkwam, grazend in het ijle randbosch.

[foto v. d. schr.]

gedeelten van het reservaat en in het doorgaans lichte bosch, dat niet ver van deze plaatsen verwijderd is. Mijn waarnemingen zijn dus niet in overeenstemming met het door den heer FRANCK op blz. 41 van bovengenoemd artikel in het Jaarverslag der Ned. Ind. Ver. tot Natuurbescherming medegedeelde. Hier zegt de schrijver nl.:

„Juist in dit heuvelachtige, vochtige, soms dicht met zware bamboe doeri, rotan en andere klimplanten begroeide terrein met tamelijk steile ravijnen, is het dagverblijf van onze, in sommige streken nu al zeldzaam geworden wildsoorten als de neushoorn en van den banteng, die eveneens in verhouding tot enkele jaren geleden betrekkelijk zeldzaam geworden is.”

Uit het leven der bantengs. — In meergenoemd artikel zegt de heer FRANCK o.a. (blz. 51):

„Op Oedjoeng-Koelon nu, kan men het bantengwild op bepaalde plaatsen overdag tot 11 uur, en 's avonds vanaf 4 uur zeer goed te zien krijgen, vooral dan laat op den dag, indien de lucht betrokken is. Bij gunstigen wind en onder dekking kan men het gemakkelijk op zeer korten afstand besluisen en waarnemen. Ik heb zelfs enkele stieren, „solitaires”, op nauwelijks 12 meter afstand van mij gehad. Zij stonden rustig te kijken en dachten er niet aan weg te loopen of aan te vallen.”

En iets verder:

„Maakt men echter een vergelijking tusschen het natuurmonument Oedjoeng-Koelon en alle andere streken van Java ten opzichte van de gewoonten en de beweging van het bantengwild in het algemeen, dan valt wel op, dat deze dieren hier door rust heel wat aan frischheid hebben ingeboet. Want een bantengstier, die aan gevaren gewend is, ook een bantengkoe, zal den hem naderenden mensch in een meer kracht-uitdrukkende houding opwachten, er zit meer opgewektheid, meer leven in het heele lichaam. Bovendien zal onder normale omstandigheden een stier een stilstaanden mensch toch niet minutenlang op zoo'n korten afstand aankijken.”

Dat men de bantengs in Oedjoeng-Koelon onder dekking sluipend tot op betrekkelijk korten afstand kan benaderen, is misschien wel mogelijk, doch dit kan m.i. elders ook het geval zijn en zal in belangrijke mate naast de capaciteiten van

hem, die de dieren op deze wijze wenscht te benaderen, afhangen van de vegetatie waarin hij zich voortbeweegt.

Men kan over de oorzaak van een dergelijk gedrag van het wild zeer uiteenlopende theorieën huldigen. Het meest voor de hand liggend is natuurlijk te beweren, dat het dier, dat zich tot op korten afstand door den mensch laat benaderen, zoo mak is, dat het in onze persoon geen groot gevaar meer ziet,

Fig. 4. Twee jonge stieren, die ik steeds samen zag uitkomen.

foto v. d. schr.]

hetgeen t.a.v. de bantengs in dit wildreservaat volgens mijn ervaringen echter niet het geval is. Daarom geloof ik, dat de dieren, als men ze besluipt en plotseling in hun nabijheid opduikt, zóó verbouwereerd zijn, dat ze zich niet realiseeren wat er gebeurt, zoodat zij als aan den grond genageld blijven staan en enkele oogenblikken noodig hebben om den zoo plotseling opgedanen indruk te verwerken; in dergelijke gevallen speelt m.i. de mate van schuwheid geen rol. Hetzelfde merkte ik op bij een hert-hinde, die ik met zeer veel moeite en geduld tot op korten afstand wist te besluipen. Ook heb ik het zoowel hier als in Holland verscheidene malen geconstateerd bij schuwe vogels. Buiten de schuilhut heb ik het nimmer meegemaakt, dat een banteng of hert op een afstand van 12 meter van mij stond: ik acht dit onbegrijpelijk dichtbij.

T.a.v. het verschil in houding en opgewektheid tusschen de bantengs van Oedjoeng-Koelon en die buiten het wildreservaat kan ik mij moeilijk een denkbeeld vormen, daar ik buiten dit gebied slechts éénmaal bantengs in de vrije natuur mocht gadeslaan. Door te beweren, dat deze dieren in het reservaat door rust veel

aanforschheid zouden hebben ingeboet, suggereert de heer FRANCK, dat de bantengs van Oedjoeng-Koelon zich niet meer op natuurlijke wijze gedragen. Maar ik betwijfel of de grootere forskheid en „opgewektheid” bij de bantengs buiten het reservaat wel natuurlijk zijn, welke twijfel m.i. evenzeer geldt voor de uitsluitend nachtelijke levenswijze, waartoe de dieren daar noodgewongen zijn overgegaan. Door de meedoogenlooze achtervolging door den mensch met zijn geperfectioneerde vuurwapens, doch vooral door het groote aantal belagers en de frequentie, waarin de jacht plaats vindt, wordt den dieren practisch geen rust meer gegeven en zijn zij vermoedelijk in banen gedwongen, die zij onder normale omstandigheden

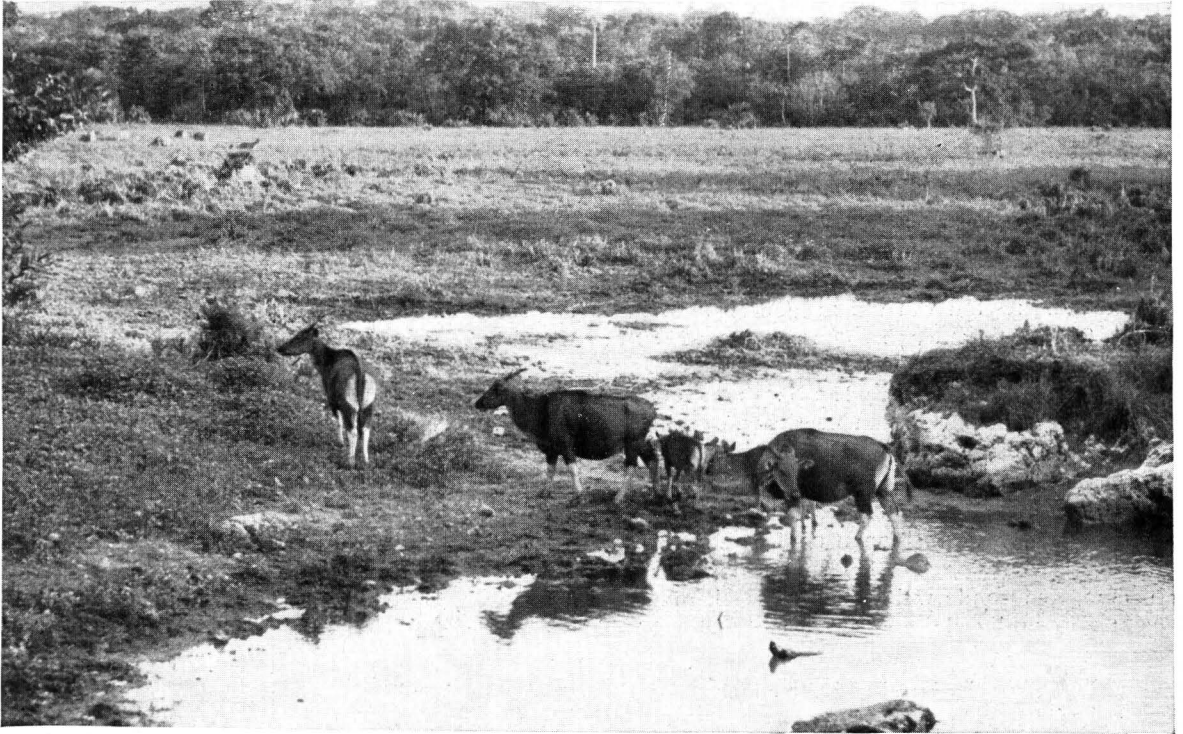

Fig. 5. Een drietal bantengkoeien met 2 kalveren langs een kali; links boven is een tweede kudde zichtbaar.

[foto v. d. schr.]

nimmer zouden hebben gevolgd. Het mag ons dan misschien meer imponeeren een dergelijk in bijna voortdurende onrust verkeerd dier gade te slaan, doch hiermede is nog geenszins gezegd, dat het zich hierbij op natuurlijke wijze aan ons voordoet.

Ik wil de wijziging in het gedrag der bantengs van Oedjoeng-Koelon, welke bezig is zich te voltrekken, beschouwen als een terugkeer naar natuurlijke verhoudingen en ik geloof, dat de tegenwoordigheid van tijgers en wellicht ook van panters en wilde honden naast het vrij geregelde bezoek van menschen voorloopig zal verhinderen, dat de bantengs zoowel als de herten, kidangs en wilde zwijnen zich hier op onnatuurlijk makke wijze aan ons voordoen.

Behalve uit de zoeven aangehaalde gedeelten van het artikel van den heer FRANCK blijkt ook uit het hieronder geciteerde, dat de schrijver de meening is toe

gedaan, dat de bantengs in het wildreservaat gewoonlijk 's nachts zouden grazen, enz.

Op blz. 52 zegt de schrijver:

„Wij kunnen bij zoo'n morgenbers — in tegenstelling met een avondbers — in het schemerlicht op Oedjoeng-Koelon met een beetje geluk het buitengewoon mooie schouwspel waarnemen, dat een heele kudde bantengs in de open vlakke *nog* (cursiveering van mij—H.) aan het azen is.”

Zooals ik boven reeds opmerkte, wijzen mijn ervaringen er echter op, dat de bantengs in Oedjoeng-Koelon dagdieren zijn geworden en zich bijna op elk tijdstip van den dag op de open vlakten (tegals) vertoonen. In het algemeen zag ik van ongeveer 10 tot 12 uur 's morgens het kleinste aantal bantengs buiten, maar ook dit was geen regel en het gebeurde niet zelden, dat ik de dieren den geheelen dag op de tegals waarnam, grazend, herkauwend dan wel rustig slapend, soms in het felle zonlicht!

Hieronder volgen enkele citaten uit mijn dagboek, uit welke duidelijk blijkt, dat ook gedurende de „stille” uren tusschen 10 en 12 bantengs uit het bosch traden en zich in het vrije veld ophielden.

20 October (\pm 10.30 uur). „ . . . tevens loopen op de tegal 5 koeien, 1 stier en 1 kalf, die zich langzaam over de tegal naar het bosch begeven”

21 October. „ . . . Eerst om ongeveer 12 uur verdween het drietal koeien met twee kalveren naar den anderen hoek van de tegal”

22 October (\pm 11 uur). „ . . . 7 koeien, grootendeels nog jonge dieren, komen uit, die echter vermoedelijk wind van mij krijgen en door het boschje verdwijnen”

23 October. „ . . . Om ongeveer 11 30 uur zijn drie koeien uitgekomen: 2 ouderen en 1 jonger dier”

24 October. „ . . . Het is thans ongeveer 10 uur. Ze (5 bantengs) blijven doorgrazen, terwijl enkele zich zoo nu en dan neerleggen en herkauwen. Omstreeks 11 uur ligt de heele zaak midden op de tegal te herkauwen of te rusten. . . .”

25 October. „ . . . Om 9 uur, de zon schijnt dan eerst ongeveer een half uur, komen in het zuidwesten uit het lage bosch 3 sapi's grazend te voorschijn, van welke 2 in zuidoostelijke richting langs den boschrand loopen en 1 in noordwestelijke richting. Later merk ik er langs den rand van de tegal nog 2 op. Na $1\frac{1}{2}$ uur in den boschrand, waar het meeste gras is te vinden, ge graasd te hebben, gedurende welken tijd er vaak niet één te zien was, komen alle dieren op de weide uit na eerst zorgvuldig de omgeving verkend te hebben. Het is dan ongeveer half elf. Om half twaalf verwissel ik van schuilhut, de sapi's loopen dan nog steeds te grazen. Om half één verdwijnen ze in het bosch ten Zuiden van mij”

26 October. „ . . . Omstreeks 11 uur werden op het strand een bantengstier en -koe aange troffen”

27 October. „ . . . Het is nog geen 12 uur, doch reeds weer loopen vele dieren in de hoeken van de tegal te grazen. Het aantal neemt na 1 uur snel toe”

28 October. „ . . . Later, het is dan bijna tien uur, merk ik de eerste koeien op, die onder de gebang-palmen gaan liggen rusten en herkauwen. Het zijn 4 koeien en 1 kalf. Later, om ongeveer half elf, komen nog enkele koeien uit en vlak daarachter een groote stier en een aantal herten. Na wat gegeten te hebben, gaat 1 koe in de zon liggen. . . .”

29 October. „ . . . Als er om 11 uur nog niets is uitgekomen, ga ik uit de hut en zie dan betrekkelijk dichtbij mij een viertal koeien loopen. . . . Om 1 uur keer ik terug en zie dan enkele stieren, 15—20 koeien en 1 hertehinde midden op de tegal en langs de randen loopen”

De meeste dieren zag ik echter uitkomen in de uren tusschen 1 en 5 uur in den namiddag. Ik nam herhaaldelijk waar, dat ze zich 's avonds van de weideplaatsen terugtrokken en tusschen den ijlen houtopslag, die de tegals doorgaans omgeeft, verdwenen of langs den rand van zoo'n vlakke den nacht doorbrachten. De ondervinding in de nachten, waarin ik in mijn schuilhutten bleef, heeft mij versterkt in de meening, dat de bantengs van Oedjoeng-Koelon zich 's nachts

gewoonlijk niet op de tegals ophouden. Of ze nu 's nachts heelemaal niet grazen, zou ik niet durven zeggen: het is tenslotte uiterst moeilijk dit nauwkeurig na te gaan. In de vroege morgenuren was het op de plaatsen, waar ik observeerde, doorgaans zeer stil; wel kreeg men zoo nu en dan wat bantengs, meestal koeien, te zien, maar groot was hun aantal nooit, terwijl het vooral op donkere dagen vaak heel lang duurde, vóór de dieren naar buiten kwamen. Op 24 October noteerde ik o. a. in mijn dagboek:

„ Opvallend is het, dat ik op donkere ochtenden doorgaans geen bantengs op de tegals waarneem, waardoor ik den indruk krijg, dat de dieren van de zon houden. . . ., om ongeveer 8 uur komt de zon door en om 9 uur neem ik in het zuidwesten 4 groote sapi's waar en even later een fraaie hertebok. . . .”

Mijn waarnemingen zijn dus geen bevestiging van de voor de hand liggende veronderstelling, dat de dieren overdag zouden uitkomen omdat ze, met het oog op den slechten

voedseltoestand, tijdens de nachtelijke uren niet voldoende voedsel tot zich kunnen nemen. Ware dit het geval, zoo zouden de weideplaatsen doorlopend bevolkt geweest moeten zijn!

Zoals ik reeds opmerkte, zijn de gegevens van den heer FRANCK voor wat Oedjoeng-Koelon

Fig. 6. Een gedeelte van het groote aantal bantengs, dat elken dag op deze weide graasde en gevormd werd uit vele kleine groepjes, die afzonderlijk uitkwamen; op de linkerhelft der foto ziet men een wild zwijn.

[foto v. d. schr.]

betreft vermoedelijk afkomstig van de door hem gedane waarnemingen nabij de Tijdjoengkoelon op een plaats, waar de dieren zich ook volgens mijn observaties anders gedragen dan de bantengs in het overig deel van het reservaat, hoogstwaarschijnlijk t. g. v. het feit, dat op deze plaats geregeld wordt gebrand en gejaagd en misschien ook, omdat de weideplaatsen hier langs de zee liggen, van welke zijde voor hen vermoedelijk vaak gevaar dreigde.

Afgezien van abnormale gebeurtenissen geloof ik, dat de bantengs, evenals trouwens de meeste dieren, zich houden aan een bepaald territorium, waarin hun voldoende voedsel en drinkwater geboden wordt. Op de plaatsen, waarop ik in de gelegenheid was gedurende verschillende dagen waarnemingen te doen, kon ik vaststellen, dat bepaalde plekken geregeld werden bezocht, doorgaans door

dezelfde dieren. Ofschoon het mij niet mogelijk bleek alle individuen uit elkaar te houden, was het met behulp van mijn aantekeningen toch wel mogelijk vele dieren van elkaar te onderscheiden. Want bij nauwkeurige beschouwing zijn zoowel bij de koeien als bij de stieren vaak verschillen waar te nemen in de grootte en vorm der horens, in de huidkleur, in de plaats en den vorm der donkere vlekken, die de oude koeien vaak op de huid vertoonen, terwijl ook de kalfjes door het verschil in grootte en de oudere vaarsen en pinken door hun typischen horenbouw en huidskleur wel van elkaar zijn te onderscheiden.

Fig. 7. Bantengstier, die doorgaans om ongeveer 1 uur 's middags alleen uitkwam en zich later op den middag bijna steeds bij een andere kudde aansloot.
foto v. d. schr.]

Ofschoon ik geneigd ben te veronderstellen, dat het territorium onder normale gunstige omstandigheden in Oedjoeng-Koelon niet grooter is dan enkele tientallen ha, kan het in den drogen tijd voorkomen, dat de dieren nabij hun weideplaatsen geen water vinden en daarvoor enkele km moeten loopen. De grootste afstand, die volgens mijn waarnemingen in Oedjoeng-Koelon tijdens den drogen tijd door bantengs dagelijks werd afgelegd, bedroeg ongeveer 5 km. In de „vrije wildbaan” zal deze afstand zeker vaak belangrijk grooter zijn.

Het is mij opgevallen, dat het aantal bantengs, dat gewoonlijk tegelijk uitkomt op de open weideplaatsen doorgaans niet grooter is dan hoogstens 10 — 12 en gemiddeld varieert van 4 — 7, grootendeels bestaande uit vrouwelijke dieren.

Gedurende 11 verschillende dagen, dat ik hieromtrent nauwkeurig aanteekening hield nabij enkele tegals in het wildreservaat, welke ik geheel kon overzien, noteerde ik de volgende totale aantallen per dag:

	stieren	koeien	kalveren	totaal		stieren	koeien	kalveren	totaal
1.	5	14	2	21	7.	2	11	3	16
2.	5	11	2	18	8.	1	22	4	27
3.	2	9		11	9.	2	16	3	21
4.	2	4	1	7	10.	2	11	2	15
5.	1	5	1	7	11.	3	9	1	13
6	2	4		6					

Deze dieren kwamen uit in de volgende formatie:

5 maal 1 exemplaar	5 maal 4 exemplaren	5 maal 7 exemplaren
3 „ 2 exemplaren	8 „ 5 „	2 „ 10 „
2 „ 3 „	5 „ 6 „	

Koeien zag ik nooit alléén uitkomen; de 5 dieren, die volgens bovenstaand overzichtje alléén uitkwamen, waren alle stieren; van de drie keeren, dat 2 bantengs tegelijk in het veld traden, waren dit twee maal stieren en één keer koeien; de twee keeren, dat een kudde van 10 bantengs uitkwam, bestond deze ééns uitsluitend uit koeien, terwijl de tweede maal bij 7 koeien en 2 kalveren 1 stier aanwezig was. Overigens bestonden die kleine kudden steeds geheel of grotendeels uit oude en jonge koeien met of zonder kalfjes. Slechts in één geval was bij zoo'n groepje een drietal stieren, in eveneens één geval 2 stieren en in 8 gevallen slechts één stier.

Mijn overige waarnemingen in het reservaat hebben mij geen belangrijke afwijkingen getoond t. a. v. het aantal bantengs, dat tegelijkertijd uitkwam. Ook op een weideplaats, waar ik vrij geregeld een 40 – 60 exemplaren bijeen zag, kon ik constateeren, dat dit contingent gevormd werd uit kleine kudden, die op verschillende plaatsen en tijdstippen uitkwamen; later viel het dan weer uiteen in kleine groepjes. Alleen was hier het percentage stieren aanmerkelijk grooter: zoo zag ik hier eens 7 koeien naast 5 stieren tegelijk uitkomen. Elders, dit was nabij de Tjidjoengkoelon, zag ik 5 stieren — waaronder 2 ongeveer tweejarige dieren — en 2 koeien tegelijk op de a l a n g - a l a n g vlakte verschijnen en kort daarop een vijftal stieren, zoodat daar op een gegeven moment 10 stieren en slechts 2 koeien bijeen waren! Een dergelijk groot percentage stieren bij een gemengde kudde merkte ik elders nergens op.

Ik meen de vraag, of zoo'n kleine kudde *steeds* in dezelfde formatie uitkomt, ontkennend te moeten beantwoorden. Ik heb aan de hand van de observaties, die ik bij verschillende van die kudden deed, gemerkt, dat bepaalde individuen op verschillende tijdstippen met andere soortgenooten uitkomen, doch daartegenover staan enkele waarnemingen, die mij deden zien, dat zoo'n groepje enkele dagen achtereen met precies dezelfde dieren uitkwam, waarbij steeds dezelfde „wissel” werd gebruikt. Ook heb ik gezien, dat zich bij zoo'n kudde enkele andere bantengs aansloten, die dan bij elkaar de tegal verlieten, terwijl ik daarnevens waarnam, dat een dergelijke aansluiting slechts zeer kort duurde en de dieren spoedig weer in hun oorspronkelijke formatie terugvielen.

(Wordt vervolgd.)

A. HOOGERWERF,